

Анотація

Басиста И. В. Влияние отдельных объективных факторов на принятие решений следователем. — Статья.

Данная статья посвящена влиянию на принятие решений следователем такого обобщенного объективного фактора, как неопределенность его процессуального статуса. Так как несмотря на то, что следователь является «центральной фигурой» в досудебном расследовании, и в исполнении требований статьи 2 УПК обязан обеспечить охрану прав и законных интересов физических и юридических лиц, которые берут участие в уголовном судопроизводстве, его личные права и гарантии остаются не должным образом урегулированными.

Ключевые слова: следователь, решение следователя, объективные факторы, права, обязанности, гарантии деятельности, процессуальный статус, процессуальная независимость, законность, подследственность.

Summary

Basista I. V. The effect of some objective factors on investigator's decisions. — Article.

This article deals with the impact of such a generalized objective factor in the decision-making by the investigator as the uncertainty of its procedural status. After all, despite the fact that the investigator is a «central figure» in the preliminary investigation and due to the requirements of Article 2 of the CPC shall ensure protection of rights and lawful interests of individuals and entities involved in criminal proceedings of his personal rights and guarantees are not properly regulated.

Keywords: investigator, investigator decision, objective factors, rights, obligations, guarantees of a procedural status, procedural independence, legality, investigative jurisdiction.

УДК 343.231

Т. В. Колеснікова

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ НЕГАТИВНИХ ЗМІН В ОБ'ЄКТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ЯК НАСЛІДКІВ ЗЛОЧИНУ

В кримінально-правовій доктрині проблеми, пов'язані з визначенням наслідків злочину, постійно викликали і продовжують викликають глибокий інтерес, адже вони мають як теоретичний, так і прикладний характер. Дискусії, які висвітлювалися в наукових працях, мали важливе значення як для юридичної науки в цілому так і для розвитку кримінального законодавства. Свій значний внесок у вивчення даної тематики зробили П. С. Берзін, Я. М. Брайнин, В. К. Глістін, Ю. А. Демидов, М. Д. Дурманов, С. В. Землюков, М. І. Ковальов, М. Й. Коржанський, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, В. В. Мальцев, О. С. Міхлін, О. М. Миколенко, В. Т. Нор, Б. С. Никифоров, М. І. Панов, О. О. Піонтковський, В. С. Прохоров, А. М. Трайнін, Е. А. Фролов, Т. В. Церетелі та ін. В той же час теорія наслідків злочину у значній своїй частині залишається ще не перекладеною на зміст конкретних норм кримінального закону, що негативно впливає на рівень ефективності кримінального закону і перешкоджає розробці науково-обґрунтованих рекомендацій, які необхідні для практичного використання при застосуванні заходів кримінальної відповідальності згідно з положеннями чинного Кримінального кодексу Украї-

ни. Не вирішеним залишається й питання визначення змін в об'єкті кримінально-правової охорони як наслідків злочину в теорії кримінального права. Саме в цьому, на наш погляд, і полягає актуальність зазначеної статті, метою якої вбачається розроблення, на підставі аналізу чинного законодавства та теоретичних положень кримінального права, єдиного погляду щодо визначення змін в об'єкті кримінально-правової охорони як наслідків злочину.

Досліджуючи питання наслідків злочину, слід мати на увазі, що вони за своєю сутністю безсумнівно породжують певні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони. Слід зазначити, що рівень пізнання утворених в об'єкті злочину змін — наслідків злочину стосується характеристики тих із них, які втілюються у певні форми і здатні відчуватись й сприйматись безпосередньо людиною. Разом із цим не виключаються й випадки, коли такі зміни не об'єктивізуються зовні, а їх відповідні форми не здатні відчуватись або сприйматись органами чуття людини [5, 87]. Як правило, в цих випадках говорять про те, що такі зміни враховуються у змісті об'єкта злочину незалежно від того, чи втілюються вони в конкретну для сприйняття форму, чи проявляються на соціальному рівні без зовнішнього об'єктивного їх прояву. Лише в окремих випадках такі зміни описуються як шкода, що існує в об'єктивній дійсності й стосується відносин між людьми в даній суспільно-економічній формації, як видимий результат фізичного діяння або явища, які вже виникли сьогодні. Необхідно розрізнити зазначені зміни, які можуть існувати на так званому чуттєвому рівні пізнання, а також такі, які утворюються всередині якоїсь формації, що не сприяє їх зовнішній об'єктивізації, здатної сприйматись та уявлятись. В цих випадках особливості названих змін мають враховувати характеристику існуючого зв'язку між конкретною соціальною цінністю, взятою під кримінально-правову охорону, та специфікою її ураження. Зрештою, цей зв'язок враховується при обранні способу позначення наслідків у кримінально-правовій нормі.

При описуванні наслідків злочину, законодавець вказує на негативні зміни взятих під кримінально-правову охорону соціальних цінностей, при цьому відображає якісний та кількісно-якісний типи існуючого зв'язку між взятою під кримінально-правову охорону соціальною цінністю та її ураженістю. Якісний зв'язок має місце тоді, коли вплив, якому піддаються з боку певної особи зазначені цінності, зумовлює утворення в них таких негативних змін, які виключають їх кількісний вимір або не потребують його. У даному разі утворені зміни можуть бути визначені з урахуванням внутрішньої єдності, цілісності явища, покладеного в основу розуміння об'єкта злочину, й не піддаються жодним «кількісним коливанням». Тому якісний тип такого зв'язку передбачає залежність змін в об'єкті злочину від такої специфіки останнього, яка повністю охоплює його (об'єкт як конкретну соціальну цінність) як одне, єдине ціле і не може бути відокремлена від нього. В цьому разі зміни в об'єкті є безпосереднім його відображенням, стосуються лише якісної визначеності його елементів (компонентів) і, зрештою, означають утворення іншого явища, якісно відмінного від того, яке вважається цим об'єктом. Саме таким чином має враховуватись, наприклад, життя людини при визначенні її біологічної смерті як результату

умисного вбивства (ст. ст. 115–118 Кримінального кодексу України) [4, 50–51], оскільки ця соціальна цінність не може бути виміряна у кількісних показниках, а її визначеність не залежить від таких категорій, як величина, розмір, об'єм, обсяг, кількість. Кількісно-якісний зв'язок утворюється тоді, коли вплив, якому піддаються соціальні цінності, зумовлює наявність таких змін в об'єкті злочину, визначеність яких можлива за декількома показниками. Один із таких показників є кількісним (має кількісну специфіку), а інший — якісним. На відміну від якості, кількість — це завжди визначеність названих змін, яка являє собою величину, розмір, обсяг, кількість. З позиції філософського погляду співвіднесення кількості та якості, слід звернути увагу на те, що в розвитку суперечності між кількістю і якістю на першому етапі переважне значення мають кількісні зміни [3, 43]. Якісна зміна певного предмета являє собою збільшення чи зменшення його величини, зміну його ступеня, але без докорінної зміни якості. На певному етапі настає момент, коли якісні зміни стають провідними. Вони зумовлюють виникнення нової єдності, нової міри як межі зміни предмета, оскільки кожний предмет є самим собою лише в межах, визначених цією мірою. Лише в таких випадках і можливі кількісні зміни.

За нашим переконанням, оскільки зазначені зміни мають різний характер і зміст, то об'єкт злочину може включати одночасно кілька їх різновидів. При цьому відбувається це незалежно від ступеня реалізації особою її злочинного наміру, спрямованого на ураження взятих під кримінально-правову охорону соціальних цінностей. Утворені в об'єкті злочину зміни, маючи місце в об'єктивній дійсності, відображуються як форми проявів сутності одного із її явищ, а саме — наслідків [2, 67]. Саме законодавець має створювати, фіксувати і обирати ті варіанти ураження взятих під кримінально-правову охорону соціальних цінностей, які утворюються в результаті спрямованого на них конкретного різновиду суспільно небезпечного діяння. На цій підставі й слід з'ясувати особливості законодавчого «переходу» від змін в об'єкті злочину до наслідків як найбільш типової їх форми в межах об'єктивної сторони складу злочину (тобто врахування законодавцем певної «трансформації» змін в об'єкті злочину у змістовні характеристики шкоди як відповідного елемента складу злочину — фактично, елемента його об'єктивної сторони). Йдеться про те, що в складі злочину зазначені зміни, набуваючи певного об'єктивного виразу (який можна визначити, вимірити, обчислити), стають наслідком певного виду. За своїм характером такі наслідки можуть містити й окремі різновиди утворених в об'єкті злочину змін. Для того, щоб реально побачити наскільки повно шкода, як компонент об'єктивної сторони складу злочину, охоплює названі зміни слід звернутись до з'ясування її співвіднесення з механізмом утворення в об'єкті злочину відповідних змін. Таке співвіднесення може бути проілюстровано на підставі виділення безпосереднього (прямого), опосередкованого і комбінованого характеру змін в об'єкті злочину, які враховуються при визначенні їх реального втілення, їх певної об'єктивізації в межах такого елемента складу злочину, як наслідки.

Безпосередній характер змін передбачає їх утворення в результаті фактично вчиненого особою суспільно небезпечного діяння та повне їх передбачення

(відображення, охоплення) у змісті відповідного елемента складу злочину, зокрема, наслідків. В більшості випадків такий варіант характерний в разі утворення негативних змін в об'єкті злочину у виді відповідних втрат соціальних цінностей. Опосередкований характер має місце в разі, коли лише деякі із утворених в об'єкті злочину змін при вчиненні суспільно небезпечного діяння (кількох діянь) обґрунтовано визнаються змістовною характеристикою шкоди певного виду, а відповідно, і наслідків як елемента складу злочину [1, 24]. В цьому випадку при визначенні змісту цього елемента складу враховується різний зміст утворених в об'єкті злочину змін, що виражаються у виділених вище втратах соціальних цінностей і витратах для їх відновлення (зворотній характер наслідків злочину).

Ще одне важливе, на наш погляд, питання стосується доцільності розмежування «наслідків — змін в об'єкті злочину» (рівнозначний варіант — «наслідки — шкода об'єкту злочину») та «наслідків — зміни в матеріальному світі» відповідно як «змісту» і «форми». На нашу думку, підходи щодо співвідношення цих детерміністичних категорій як і будь-яке явище може бути представлено як взаємодія змісту і форми, які лише разом утворюють явище. Зміст явища — це умовно теоретична сукупність елементів, що утворюють досліджуваний феномен (він не є явище, а лише його частина), а форма — практичний спосіб існування цього теоретичного змісту. Неоднозначне з'ясування сутності цих категорій діалектики призводить до помилкового обґрунтування співвідношення «наслідків — змін в об'єкті злочину» («наслідків — шкоди об'єкту злочину») та «наслідків — змін в матеріальному світі» з позиції відповідно змісту і форми. Суть цієї проблеми в тому, що як зміст явища (тобто результат певного типу суспільно небезпечної поведінки, який визначений законом як злочин) розглядається практична дійсність, тобто щось реально існуюче (соціальна матерія). Зокрема, визнання змістом «наслідків — шкоди об'єкту злочину», які не є однаковими при фактичному вчиненні особою діяння, що містить склади різних злочинів, а формою — неоднакових змін в матеріальному світі фактично суперечить тому, що в суспільних явищах саме соціальна матерія має значення форми, і все що відбувається навколо, це лише форма [3, 86]. Її змістом виступають природні закономірності суспільного розвитку, і в тому числі механізм правового регулювання. Лише форма являє собою ту сторону об'єкта, яка змінюється вслід за змінами в змісті. Саме форма набуває різних модифікацій в прямій залежності від змісту, який розвивається, і факторів навколишньої дійсності, що змінилася.

Значення такої взаємодії форми і змісту при розмежуванні «наслідків — змін в об'єкті злочину» та «наслідків — змін в матеріальному світі» полягає в тому, що розгляд першого як форми здатний принаймні відобразити динаміку формування наслідків як елемента складу злочину, а також особливості врахування змін в матеріальному світі як певних категорій соціальної дійсності при їх визначенні саме з урахуванням того, що не всі зміни в матеріальному світі визнаються змінами (шкодою) в об'єкті злочину. На цій підставі можна спостерігати те, якої об'єктивізованої форми набувають останні під впливом пер-

ших, як така форма модифікується чи у що саме вона трансформується, а також в яких випадках зміни в об'єкті злочину об'єктивізується на рівні елементів складу злочину. Тому і розуміння першого поняття як форми, що походить від змін в матеріальному світі, може пояснити те, як така форма набуває придатних для чуттєвого сприйняття характеристик, що традиційно використовуються у юридичних конструкціях (однією із них є склад злочину). Внаслідок цього наповнення відповідних значень такої форми, змісту та взаємозв'язків між її характеристиками здійснюється при визначенні наслідків як елемента складу злочину. Для з'ясування цього слід досліджувати процеси утворення змін в об'єкті злочину та враховувати особливості їх відображення у змісті наслідків як елементів складу злочину, не забуваючи, що це лише форми явища — названого результату певного типу суспільно небезпечної поведінки, який визначений законом як злочин. Таким чином, як відносно самостійне явище такий результат має свою сутність — у будь-якому разі він є змінами в матеріальному світі, — а також форми, у які можуть втілюватись ці зміни, а саме — зміни в об'єкті злочину та наслідки як елемент складу злочину.

Сукупність виділених характеристик негативних змін в об'єкті кримінально-правової охорони дозволяє визнати, що, з одного боку, ці зміни враховуються у змісті об'єкта злочину і пов'язані з ним, а з іншого — мають відносну самостійність при виділенні типової форми їх оцінки, яка враховується у змісті елементів об'єктивної сторони складу злочину. Специфічним «перемикачем» подвійної юридичної природи змін є трансформація їх характеристик у найбільш типові форми оцінки. Така трансформація свідчить про відображення змістом цих типових форм в межах об'єктивної сторони складу злочину певного виду змін в об'єкті злочину і має наступні особливості: 1) вона передбачає не лише наявність (диференціацію) одного чи кількох виділених різновидів змін в об'єкті злочину, вказуючи на «загальну» ознаку, властиву всім злочинам, а й зв'язки між ними у виді відповідних «проявів» цих різновидів; 2) ознакою утворення в об'єкті злочину названих змін є акт поведінки осудної чи обмежено осудної особи або осудної особи, яка згодом захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання, що породжує їх (зміни); 3) за межі механізму утворення цих змін винесений прояв суспільно небезпечної активності особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, або є неосудною; 4) зміст цієї трансформації залежить від її характеристик, які стосуються: а) врахування якісного та кількісно-якісного типу ураженості соціальної цінності; б) утворення виділених вище різновидів негативних змін в охоронюваних кримінальним законом соціальних цінностях; в) визнання таких різновидів негативних змін шкодою певного виду.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що врахування цих положень дозволяє з'ясувати місце наслідків у механізмі злочинного посягання, коли вони сприймається не просто як результат діяння, а фактор, що руйнує, пошкоджує соціальне життя. Зміст терміна «наслідок» слід розкривати через розуміння негативних змін компонентів об'єкта кримінально-правової охорони. Це, за нашим переконанням, дозволяє сформулювати поняття

наслідків злочину як кримінально-правового явища та надати основні змістовні ознаки:

1. У теорії кримінального права одним із значень, у яких доцільно вживати термін «наслідки злочину», є найбільш широке розуміння результату поведінки суб'єкта злочину, який передбачає утворення шкідливих змін в соціальному середовищі. В інших значеннях слово «наслідки» доцільно вживати: а) як загальне за своїм змістом, що позначає результат суспільно небезпечної поведінки (діяння); зміст такої поведінки позначає результат поєднання системи виділених різновидів суспільно небезпечного діяння з іншими фактичними обставинами (юридичними фактами); б) як таке, що позначає результат певного типу суспільно небезпечної поведінки (діяння), який визначений законом як злочин певного виду чи його окремого різновиду (у поєднанні з іншими юридичними фактами); в) як таке, що позначає законодавчу модель результату злочину певного виду (як елемент об'єктивної сторони складу злочину); г) як таке, що позначає систему заходів кримінально-правового впливу, які застосовуються за відповідний тип суспільно небезпечної поведінки.

2. Суспільно небезпечне діяння охоплює дії та бездіяльність, які вчиняються осудною чи обмежено осудною особою, особою, яка згодом захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку чи під час відбування покарання, а також суспільно небезпечну активність особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, або є неосудною, що у поєднанні з іншими юридичними фактами викликає ураження відповідних компонентів (елементів) об'єкта злочину, об'єкта посягання, вчиненого особою, яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, або неосудною особою. Це означає, що викликані суспільно небезпечним діянням таких осіб наслідки є результатом ураження соціальних цінностей (у змісті окремих елементів названих об'єктів), передбачають утворення в результаті такого ураження негативних змін цих цінностей і визнаються суспільно небезпечними. Для найменування таких наслідків суспільно небезпечної поведінки доцільно вживати термінологічний зворот «суспільно небезпечні наслідки».

3. Будь-який результат суспільно небезпечного діяння, визнаного злочинном, розглядається як ураження відповідних компонентів (елементів) об'єкта кримінально-правової охорони і характеризується утворенням в ньому негативних змін. В цьому плані описаний результат властивий будь-якому злочину, а для його найменування доцільно використовувати термінологічний зворот «наслідки злочину».

4. В тому випадку, коли така законодавча модель злочину певного виду чи його окремого різновиду, як склад злочину включає у свій зміст злочинні наслідки, останні слід розглядати відносно самостійним юридичним фактом (типом або моделлю таких фактів), який подається як обов'язковий елемент об'єктивної сторони у цьому складі і охоплює: а) ураження певних компонентів (елементів) об'єкта кримінально-правової охорони, що характеризується утворенням в ньому негативних змін, та б) вплив цих змін на визнання типовою формою їх оцінки в кримінальному праві — шкоди. Для найменування такого

обов'язкового елемента доцільно вживати термінологічний зворот «наслідки як елемент складу злочину» або рівнозначний йому зворот «злочинні наслідки як елемент складу злочину».

5. Взаємозв'язок змісту кожного із виділених різновидів суспільно небезпечного діяння (активності) особи (злочину та інших передбачених КК діянь, які в силу різних причин як злочини не кваліфікуються) із конкретними (типовими і «особливими») заходами кримінально-правового впливу означає, що для найменування системи цих заходів, які застосовуються за вчинення названого діяння (активності), доцільно вживати термінологічний зворот «кримінально-правові наслідки».

Література

1. Албул С. В. Кримінально-правові та кримінологічні аспекти розуміння корисливого мотиву вчинення злочинів // Південноукраїнський правничий часопис. — 2008. — № 1. — С. 23–25.
2. Берзін П. С. Злочинні наслідки: поняття, основні різновиди, кримінально-правове значення / П. С. Берзін. — К. : Дакор, 2009. — 252 с.
3. Ивакин А. А. Краткий очерк общей философии / А. А. Ивакин. — О. : Астропринт, 1999. — 112 с.
4. Кримінальний кодекс України. Х. : Одиссей, 2011. 224 с.
5. Миколешко О. М. Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочинцем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. М. Миколешко ; ОНУ ім. І. І. Мечникова. — О., 2005. — 220 с.

Анотація

Колеснікова Т. В. До питання визначення негативних змін в об'єкті кримінально-правової охорони як наслідків злочину. Стаття.

Стаття присвячена питанням визначення негативних змін в об'єкті кримінально-правової охорони як наслідків злочину в теорії кримінального права України. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, положень чинного кримінального законодавства, вказує особисте ставлення до означеного питання та надає конкретні пропозиції щодо вдосконалення теоретичних знань та практики його застосування.

Ключові слова: злочин; наслідки злочину; негативні зміни в об'єкті кримінально-правової охорони; об'єкт злочину; об'єкт кримінально-правової охорони; склад злочину.

Аннотация

Колесникова Т. В. К вопросу определения негативных изменений в объекте уголовно-правовой охраны как последствий преступления. Статья.

Статья посвящена вопросам определения негативных изменений в объекте уголовно-правовой охраны как последствий преступления в теории уголовного права Украины. Автор, на основе анализа существующих точек зрения, положений действующего уголовного законодательства, излагает собственное видение указанной проблемы и предоставляет конкретные предложения относительно совершенствования теоретических знаний и практики его применения.

Ключевые слова: негативные изменения в объекте уголовно-правовой охраны; объект преступления; объект уголовно-правовой охраны; последствия преступления; преступление; состав преступления.

Summary

Kolesnikova T. V. Issues of defining negative changes in the criminal law protection object as crime consequences. — Article.

Article is dedicated to criminal-law protection object negative changes defining as the crime consequences in the Ukrainian criminal law theory. Based on the existing views, criminal legislation provisions, author presents personal vision of the mentioned issues and specific suggestions on improvement of theoretical knowledge and practice of its application.

Keywords: negative changes in criminal-law protection object; crime object; criminal-law protection object; crime consequences; crime; corpus delicti.